

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри соціальної роботи та реабілітації
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
доктора педагогічних наук, професора **Ростислава ТАРАСЕНКА**
на дисертацію **Алена ЗІНОРУКА**

на тему: **«Формування комунікативних умінь
у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність та доцільність дисертації. Нині, у контексті глобалізаційних процесів, а відтак збільшення кількості міжнародних контактів і підвищення мобільності фахівців, зростає потреба суспільства у компетентних філологах, які досконало володіють знаннями як рідної мови, так й іноземних мов. Цифрова трансформація, глобалізація, зростання мультикультурності суспільства – все це впливає на характер професійної діяльності філологів, а відтак їхньої підготовки.

Сьогодні сучасна філологічна освіта спрямована на підготовку фахівців, здатних ефективно взаємодіяти в багатокультурному середовищі, володіти широким спектром мовних компетентностей, а також вільно орієнтуватися в різноманітних контекстах комунікації. У цьому сенсі важлива роль відводиться формуванню комунікативних умінь, які дозволяють здійснювати безпосередню й опосередковану взаємодію, правильно і грамотно висловлювати свою думку, адекватно сприймати інформацію під час спілкування. Тому перед закладами вищої освіти постає важливе завдання пошуку нових можливостей ефективного формування цих важливих умінь філолога, зокрема і засобами інтерактивних технологій.

До чинників, які актуалізують тему дослідження, варто віднести виявлену автором можливість вирішити важливі суперечності між: вимогами ринку праці до комунікативних умінь у майбутніх філологів і наявними знаннями, уміннями й навичками випускників; усвідомленням ролі комунікативних умінь, як домінантного складника професійної компетентності майбутніх філологів, та недостатньою спрямованістю освітнього процесу на їх формування; необхідністю цілеспрямованого формування комунікативних умінь у майбутніх філологів під час професійної підготовки в закладах вищої освіти, зокрема засобами інтерактивних технологій, і відсутністю теоретичного й практичного обґрунтування відповідної методики.

Отже, з огляду на потребу розв'язання суперечностей та важливість теми дослідження «Формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій» його актуальність не викликає сумнівів.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз дисертації Алена Зінорука показав, що автор з належною повнотою схарактеризував досліджувану проблему, розробив науковий апарат дослідження, сформулював завдання, які було послідовно розв'язано у процесі наукового дослідження.

Здобувач чітко сформулював мету дослідження, визначив наукову новизну, теоретичне і практичне її значення.

Одержанню достовірних позитивних результатів сприяли: розроблення авторської моделі формування комунікативних умінь у майбутніх філологів, авторської методики формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій, апробованих у Національному університеті біоресурсів і природокористування України, Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського.

Дисертацію написано на належному науковому рівні, оформлено згідно з вимогами, подано табличні матеріали, рисунки та додатки. Позитивне враження справляють опрацьовані й аргументовані висновки і рекомендації, викладені в дисертації.

Належний рівень апробації результатів дослідження підтверджується участю здобувача у науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 11 публікаціях, з яких 5 статей наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 6 тез наукових доповідей.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій. Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій виконаного дослідження забезпечені комплексною дослідницькою методологією, обґрунтованістю вихідних позицій автора виконаного дослідження, застосуванням комплексу взаємодоповнюваних методів, адекватних предмету, меті та поставленим завданням, об'єктивним аналізом одержаних результатів експериментального дослідження, а також їх всебічною апробацією на науково-практичних заходах, успішним упровадженням результатів науково-дослідної роботи та застосуванням їх в освітній практиці.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що *уперше* розроблено та експериментально перевірено методику формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій; обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативних умінь у майбутніх філологів (застосування в освітньому процесі особистісно орієнтованого підходу, зокрема під час організації комунікативної діяльності студентів-філологів; формування позитивної мотивації у майбутніх фахівців, спрямованої на активне самонавчання; використання комплексу тематичних матеріалів лінгвосоціокультурної спрямованості, що відповідає сучасним науковим досягненням; застосування у професійній комунікації інтерактивних технологій; забезпечення сприятливого психологічного клімату на лекціях, практичних заняттях та під час позааудиторної роботи всіх учасників освітнього процесу); окреслено критерії (мотиваційно-особистісний, інформаційно-комунікаційний, когнітивний, діяльнісний), показники та виокремлено рівні (низький, середній, високий) сформованості комунікативних умінь у майбутніх філологів; побудовано модель формування комунікативних умінь у майбутніх філологів, що включає цільовий, змістовно-процесуальний та діагностичний взаємопов'язані структурні блоки.

Автором *уточнено* зміст сутності поняття «комунікативні уміння у майбутніх філологів» як професійних умінь, за допомогою яких реалізуються ключові складники педагогічної комунікації, що передбачає наявність лінгвістичних знань і засобів синтаксичної організації тексту під час здійснення комунікативного акту у процесі професійної взаємодії.

Удосконалено зміст та організацію освітнього процесу формування комунікативних умінь у майбутніх філологів під час фахової підготовки у закладах вищої освіти шляхом упровадження інтерактивних технологій.

Подальшого розвитку дістали теоретичні засади і практичні аспекти методики формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Вивчення дисертації та опублікованих наукових праць Алена Зінорука дає можливість зробити висновок, що публікації автора досить повно відображають основний зміст і положення дисертації, наукову новизну виконаного дослідження, рівень апробації наукових результатів.

Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, джерельної бази, що налічує 206 найменувань, з них 17 іноземними мовами, та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок. Дисертацію проілюстровано 25 рисунками і 10 таблицями. Послідовність викладу відповідає логіці розв'язання окреслених дослідницьких завдань.

У **вступі** подано обґрунтування вибору теми дослідження, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, гіпотезу, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та окреслено практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, кількості публікацій здобувача, у яких відображено основні положення дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні аспекти формування комунікативних умінь у майбутніх філологів»** здійснено теоретичні розвідки та аналіз науково-педагогічної літератури щодо підготовки майбутніх філологів та формування їхніх комунікативних умінь. Уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження, а саме сутності понять «комунікативні уміння», «комунікативні уміння у майбутніх філологів» та «формування комунікативних умінь у майбутніх філологів».

Комунікативні уміння – це усвідомлений процес, надбудова над комплексом комунікативних знань і навичок, що набувається особистістю в процесі вдосконалення власних комунікаційних практик, які ґрунтуються на принципах гнучкої адаптації та підвищення їх продуктивності й ефективності. Комунікативні уміння є складником комунікативної компетентності.

Комунікативні уміння у майбутніх філологів визначаються як професійні уміння, за допомогою яких реалізуються ключові складники педагогічної комунікації, що передбачає наявність лінгвістичних знань і засобів синтаксичної організації тексту під час здійснення комунікативного акту у процесі професійної взаємодії.

Схарактеризовано структуру комунікативних умінь у майбутніх філологів, що включає мотиваційно-ціннісний, інформаційний, поведінковий, операційно-діяльнісний компоненти.

Встановлено, що формування комунікативних умінь у майбутніх філологів є свідомим та творчим процесом удосконалення комунікативних умінь для ефективного й дієвого спілкування під час фахової підготовки шляхом їх кількісних і якісних перетворень від нижчого до вищого рівнів сформованості, що ґрунтується на активному використанні засобів інтерактивних технологій та передбачає активну мовленнєву, репродуктивну, емоційну взаємодію суб'єктів освітнього процесу.

Розкрито практику формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій, що дозволило сформулювати авторське визначення поняття «інтерактивна технологія навчання» як сукупності педагогічних методів та прийомів, які базуються на активній взаємодії між учасниками освітнього процесу, спрямованій на спільне вирішення завдань через діалог, обговорення, імітацію реальних ситуацій та співпрацю. Вона забезпечує індивідуалізацію та диференціацію навчання, сприяє формуванню комунікативних, критичних та творчих умінь студентів, створює умови для активного залучення кожного учасника до процесу навчання, підвищуючи його мотивацію та результативність.

У другому розділі **«Методика формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій»** визначено загальнопедагогічні принципи формування комунікативних умінь, педагогічні умови та побудовано модель формування комунікативних умінь у майбутніх філологів, розроблено авторську методику формування комунікативних умінь у майбутніх філологів.

Автором визначено, що формування комунікативних умінь у майбутніх філологів має відбуватися з дотриманням загальнопедагогічних та специфічних принципів, а саме: загальнопедагогічних – науковості, забезпечення систематичної та логічної послідовності, індивідуалізації та диференціації), позитивної мотивації та низки специфічних принципів – контрастивного аналізу рідної та іноземної мов, автентичності навчальних матеріалів антропоцентризму, комплексності, текстоцентризму, комунікативності.

Аналіз педагогічних праць дозволив автору сформулювати власне поняття «принципи формування комунікативних умінь» у майбутніх філологів, під якими розуміються нормативні положення, вимоги до організації та здійснення процесу формування комунікативних умінь, які визначають відповідні педагогічні технології, зокрема інтерактивні.

На основі використання методу експертної оцінки автором виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій. Зокрема, він стверджує, що ефективність процесу формування комунікативних умінь у майбутніх філологів значною мірою залежить від дотримання певних педагогічних умов, а саме: застосування в освітньому процесі особистісно-орієнтованого підходу, зокрема під час організації комунікативної діяльності студентів-філологів; формування позитивної мотивації в майбутніх фахівців, спрямованої на активне самонавчання; використання комплексу тематичних матеріалів лінгвосоціокультурної спрямованості, що відповідає сучасним науковим досягненням; застосування у професійній комунікації інтерактивних технологій; забезпечення психологічного клімату на лекціях, практичних заняттях та під час позааудиторної роботи всіх учасників освітнього процесу.

Запропоновано модель формування комунікативних умінь у майбутніх філологів та визначено структурні блоки моделі формування комунікативних умінь, що включає: цільовий (визначає соціальне замовлення суспільства, мету, принципи, методологічні підходи (системний, компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, особистісно-орієнтований, технологічний) та компоненти (мотиваційно-ціннісний, інформаційний, поведінковий, операційно-результативний) формування комунікативних умінь у майбутніх філологів; змістово-процесуальний (окреслює методику, педагогічні умови, інтерактивні технології, а також етапи формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій); діагностичний блок дозволяє провести індивідуальну діагностику рівнів сформованості комунікативних умінь кожного студента-філолога на основі розроблених критеріїв, показників та рівнів.

Здобувачем обґрунтовано методику формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій, що здійснюється через такі інтерактивні технології: навчального проєктування; імітаційно-ігрову; тренінгового навчання; контекстно-комунікативна. Автор навів власне визначення дефініції «методики формування комунікативних умінь у майбутніх філологів», що визначається як комплекс взаємозалежних цілей, підходів, методів, форм організації навчання, педагогічних технологій та особливостей освітнього процесу, а також систематичного аналізу і корекції професійної підготовки відповідних фахівців».

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності методики формування комунікативних умінь майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій»** виокремлено відповідні критерії (мотиваційно-особистісний, інформаційно-комунікаційний, когнітивний, діяльнісний), показники та рівні (низький, середній, високий) сформованості комунікативних умінь у майбутніх філологів.

Педагогічний експеримент складався з трьох етапів: підготовчого, основного та заключного. На підготовчому етапі визначалися мета та завдання дослідження, розроблявся план експерименту, обиралися методи збору та обробки даних, формувалися контрольні та експериментальні групи, а також перевірялася їхня однорідність. Під час основного етапу проводилися констатувальний та формувальний експерименти. На заключному етапі було проведено аналіз результатів експерименту, підтверджено їх надійність та зроблено висновки щодо ефективності методики.

Результати констатувального дослідження показали, що процес формування комунікативних умінь у майбутніх філологів у закладах вищої освіти часто є недостатньо систематичним, немає достатньої кількості методичних матеріалів, що стосуються використання інтерактивних технологій для формування комунікативних умінь у майбутніх філологів, існують численні об'єктивні та суб'єктивні фактори, які ускладнюють досягнення високих рівнів сформованості комунікативних умінь у майбутніх філологів. Відтак, у більшості респондентів двох досліджуваних закладів освіти рівень сформованості комунікативних умінь не відповідає сучасним вимогам. Зокрема, понад 33,95 % (64 студенти) і 52,03 % (28 студентів) здобувачів продемонстрували низький або середній рівень відповідно, тоді як лише 14,02 % (27 студентів) мали високий рівень. Варто відзначити, що 37,76 % (49 студентів) і 53,72 % (70 студентів) здобувачів НУБіП України продемонстрували низький або середній рівень відповідно, тоді як лише 8,65 % (11 студентів) мали високий рівень.

Проведений здобувачем формувальний експеримент підтвердив, що впроваджена методика формування комунікативних умінь у майбутніх філологів сприяє успішному розвитку вказаної якості здобувачів освіти. Зокрема, у Національному університеті біоресурсів і природокористування України спостерігалось значне зростання кількості студентів з високим рівнем оволодіння комунікативними вміннями. Підвищення склало в середньому 8,22 % для високого рівня, що стало можливим завдяки зменшенню частки студентів із низьким рівнем на 19,33 %. У контрольних групах після завершення експерименту значних змін у рівнях сформованості комунікативних умінь не спостерігалось.

Експериментальні групи продемонстрували значно більший прогрес у порівнянні з контрольними, що є наслідком ефективного застосування розробленої методики, орієнтованої на формування комунікативних умінь у майбутніх філологів. Висновки формувального експерименту свідчать про те, що запропонована методика є результативною і може бути з успіхом впроваджена в освітній процес закладів вищої освіти.

Загальні висновки впливають зі змісту роботи, відображають основні результати дослідження відповідно до завдань. У роботі подано узагальнення та пропозиції, оформлено додатки, які можуть бути використані науковцями та викладачами. Список використаних джерел оформлено відповідно до вимог.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Аналіз дисертації та наукових публікацій не виявив фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи будь-яких інших порушень принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Водночас, не дивлячись на відзначені досягнення, дисертація Алена Зінорука не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень, тому дозволимо висловити деякі зауваження й побажання:

1. На нашу думку, доцільно було б розширити урахування зарубіжного досвіду формування комунікативних умінь у майбутніх філологів, зокрема, шляхом вивчення новітніх методик у європейських університетах.

2. Автором досить детально проаналізовано зміст освітніх компонентів освітньої програми підготовки щодо потенціалу розвитку комунікативних умінь у майбутніх філологів

засобами інтерактивних технологій. Проте робота тільки б виграла, якби автор запропонував власний набір певних тем чи розділів до окремих дисциплін, які б посилили ефект формування досліджуваного феномену.

3. Варто було б при розгляді інтерактивних технологій навчання приділити більше уваги застосуванню інформаційно-комунікаційних технологій, які сприяють підвищенню рівня сформованості комунікативних умінь.

4. Оцінити вагомість отриманих автором результатів було б легше, якби висновки до розділів були подані більш стисло та лаконічно, з акцентуванням уваги на найбільш вагомих здобутках, без дублювання деталізуючих елементів, що присутні у змісті дисертації.

Висловлені зауваження і побажання, скоріше, є рекомендаціями для подальшої наукової роботи й не зменшують високої оцінки дослідження Алена Зінорука в цілому, його наукової та практичної значущості.

Загальний висновок. Дисертація на тему: «Формування комунікативних умінь у майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій» є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року, наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Зінорук Алєн заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент професор кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України, доктор педагогічних наук, професор Ростислав ТАРАСЕНКО